

Місце еліти суспільства в контексті свободи особистості

В. Б. Лимар

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна
Corresponding author. E-mail: 26veresnia@ukr.net, ORCID: 0000-0002-9107-8238.

Paper received 09.05.21; Accepted for publication 28.05.21.

<https://doi.org/10.31174/SEND-HS2021-254IX46-10>

Анотація. Статтю присвячено дослідженню впливу світогляду кожної особистості – що відноситься до визначеної сукупності громадян – на наявність того чи іншого державного устрою на даній території. Загальноприйнята політична класифікація «еліта-маси» аналізується із позицій неформального розподілу, де інтелектуальна еліта складається із відповідальних самовідданих особистостей, котрі винаходять життєдіяльні ідеї, втілюють їх у життя та доносять до керованих ними мас. Якщо та чи інша ідея таким чином вільно приймається широким загалом особистостей, формує їх загальний світогляд, то це і постає головним чинником того, що саме такий державний устрій охоплює даний загал громадян.

Ключові слова: еліта, маси, світогляд, свобода особистості.

Вступ. Як зазначає Ортега-і-Гасет у праці 1930 року «Повстання мас», еліта і маси існували в суспільстві завжди, вони або доповнювали одне одного у періоди мирного співіснування, або ворогували у часи криз. Свобода конкретної особистості, тому, завжди залежала від співвіднесення цих двох суспільних типів. Інший мислитель, котрий досліджував це співвіднесення – Вільфредо Парето – наступним чином описує антиномію свободи у межах суспільних відносин: «У «Соціології» я відмічав і повторю тепер, що слово свобода має «визначений зміст, що означає здатність щось робити або не робити і що відноситься до двох речей – до здібностей даного індивіда і до здібностей інших індивідів, котрі відрізняються від нього. Ці дві свободи часто протистоять одна одній, тому захищаючи одну, ми порушуємо іншу» [7, с. 203]. В даній роботі ми будемо досліджувати через призму свободи особистості існування еліти на тлі суспільної маси.

Короткий огляд публікацій по темі. Платон у «Державі», мабуть, вперше фахово торкнувся питання про устрій держав і де підкреслюється важливість існування еліти як такої. Його погляди підкореговував Арістотель у «Політиці». Далі, опісля чималого хронологічного затишку, Макіавеллі продовжив розвиток систем державного управління у «Володарі». Відносно сучасними продовжувачами теорії еліт були італійці — соціолог Вільфредо Парето та юрист і соціолог Гаetano Моска. На початку ХХ ст. Роберт Міхельс продовжив їх справу, висуваючи «залізний закон олігархії». Ідею необхідності еліти та протистояння їй маси із різних ракурсів описували Ортега-і-Гасет у праці «Повстання мас», А. Тойнбі «Світ і Захід», С. Московічі у праці «Століття натовпу..» і багато менш відомих авторів.

Мета і завдання. Еліта і маси, за своєю суттю, складаються із окремих особистостей, тому ми із позицій саме цього підґрунтя розглянемо трансформацію еліти, як втілення сукупності особистих творчих зусиль. «Особистість – це володарювання над собою та самовіддача» [13, с. 27] – так висловлювався друг Муньє, персоналіст Жак Лакруа. Ці слова стосуються дефініції не тільки особистості, а й усієї еліти у бажаному, ідеальному її розумінні. У статті ми вкажемо на те, що головною причиною «повстання мас» стає невідповідність еліти буттєво покладеним на неї сподіванням.

Матеріали і методи. Ми розглянемо погляди відомих мислителів античності, середньовіччя та сучасності, котрі компетентно та ґрунтовно торкалися питання взаємодії еліти і маси. Проаналізуємо трансформацію змісту поняття «еліта», розглянемо сучасний феномен значущості суспільної маси і вкажемо на причини цієї підміни, які криються у світоглядній зміні окремої людини, у модифікації свободи особистості.

Результати та їх обговорення. Як і багато сучасних філософських концепцій, питання еліти було піднято для обговорення ще у часи античної філософії: «Еліта (від лат. *eligo* - вибираю) – група осіб, яка займає провідне або керівне становище у будь-якій галузі людської діяльності: політичній, економічній, військовій, науковій, управлінській, культурній, інтелектуальній, спортивній тощо. Хоч зародки елітарних концепцій можна знайти ще в Конфуція чи Платона, але засновниками сучасних теорій Е. стали італ. політичні мисленики Моска (1858 - 1941) та Парето (1848 - 1923); послідовником Моски став Міхельс (1876 - 1936)» [3, с. 193]. Платон у «Державі» окреслив види управління державою і деякі із них назвав вірними, а деякі – невірними. Аристократію Платон вважав найкращою політичною формою держави – це влада найкращих її жителів. Такими він називає філософів, оскільки ці люди можуть пізнати як досягти найбільшої користі для суспільства. «– І стверджую, що одним з таких видів державного устрою буде щойно розглянутий нами, але назвати його можна подвійно: якщо серед правителів виділиться будь-хто один, це можна назвати царською владою, якщо ж правителів декілька, тоді це буде аристократія» [9, с. 221]. Інші форми (тимократія, олігархія, демократія та тиранія) є такими, що виродилися. Тимократія (влада найбагатших) призводить до користолюбства, визискування все більших прибутків, що ослаблює державу. Олігархія (влада небагатих, що спирається на їхнє походження, силу чи багатство) стає причиною честолюбства і свавілля правителів. Демократія (влада вільних громадян, що складають меншість) призводить до марнотратства і легковажності. Тиранія (влада одного, підкріплена силою) веде до занепаду моралі народу. Із неправильних форм правління Платон вибудовує своєрідну ієрархію: «Більшість схвалює критсько-лакедемонський устрій. На другому місці, менш

схвалювана, стоїть олігархія: це державний устрій, що є переповненим багатьма лихами, з неї виникає відмінна від неї демократія. Відома тиранія відмінна від них усіх – це четверте й найбільш тяжке захворювання держави» [ibidem, с. 328].

Арістотель сприйняв моделі свого вчителя майже без змін, він їх лише дещо класифікував і деякі протиставив: «Відхили від вказаних устроїв наступні: від царської влади – тиранія, від аристократії – олігархія, від політії – демократія. Тиранія – монархічна влада, яка має на увазі вигоди одного володаря; олігархія піклується про вигоди заможних громадян; демократія – вигоди тих, хто нічого не має; загальною ж користі жодна з них не має» [2, с. 457]. Філософ вірно підкреслив ту рису еліти, яка у XX столітті теоретично стала кардинальною та невід’ємною: «Отож, зрозуміло, що лише ті державні устрої, які мають на увазі загальну користь, є, згідно із суворою справедливістю, вірними; ті ж, що мають на увазі благо володарюючих – усі невірні і уявляють із себе відхили від вірних: вони засновані на підвалинах панування, а держава є спілкуванням свободних людей» [ibidem, с. 456]. Арістотель дає вказівку на взаємну спрямованість еліти володарюючих і керованої маси: еліта повинна піклуватися на принципах самозречення про громадян держави, а «свобідні люди» держави не повинні перетворювати свою свободу на сваволю. Криза, яка виникла із порушення цієї ідеальної взаємодії, і породила згодом протистояння мас та еліти. Макіавеллі, із позицій жорстокої реальності Середньовіччя, дивиться на протистояння народу та володарюючої верхівки як на цілком буденну річ, але у висновку все ж допускає оптимістичні ноти: «Перейду тепер до тих випадків, коли людина стає володарем своєї батьківщини не шляхом злочинів та беззаконня, а в наслідок благовоління співгромадян, для чого є потрібною не стільки мужність чи кмітливість, а швидше кмітлива хитрість. Потрібно сказати, що такого роду єдиновладдя – його можна назвати громадянським – затверджується згідно вимог або аристократії, або народу. Бо ж немає міста, де б не виокремились ці два початки: аристократія бажає підкорити та пригнічувати народ, народ не бажає знаходитись у підкоренні та пригніченні; сутичка цих початків вирішується потрібно: або самодержавством, або безвладдям, або свободою» [4, с. 33]. Отож, якщо не акцентувати на тимчасовому безвладді, то керування повинно перейти або до рук однієї особи, або до більш натхненого свободою устрою (мабуть, самовідданої еліти з аристократичної верхівки чи кмітливих громадян із середовища народу).

«Якщо ми звернемо увагу на класифікацію Арістотеля, то прийдемо до висновку, що монарх не має можливості управління мільйонами підданих без допомоги цілої ієрархії урядовців, тобто без допомоги керуючого прошарку. Не може також добре функціонувати демократія, якщо не існує серед неї організована меншість, тобто керуючий прошарок» [12, с. 278] – це Г. Моска, розвиваючи теорію еліт, слідом за Макіавеллі, вважає, що і серед народної маси мусить виділитись своєрідна еліта. Цей мислитель не тільки задовольнявся констатацією факту про загальну наявність еліти у будь-якому суспільстві, він пропонував досліджувати еліту і закономірність явищ, пов’язаних із нею: «Виходячи з того, що в кожному політичному

організмові існує керуючий прошарок, є самозрозумілим, що увага тих, хто досліджує політичні процеси, повинна сконцентруватися на різних типах організації та способах утворення цього прошарку. Що ж стосується організації, то можна стверджувати, що до цієї пори існували три її типи: феодальний, бюрократичний і третій, який був справді менше розповсюджений, але все ж не може бути проігнорованим, з огляду на значення, яке мав у визначеному історичному періоді – маємо на увазі елінське та італійське місто-державу та середньовічне правління» [ibidem, с. 280]. В. Парето, як і Моска, працював над дослідженням верхівок державних устроїв, але поняття «керуючого прошарку» він замінив «елітою» – яке й прижилося у філософії та політології. Він також акцентував увагу на утворенні керуючої еліти із нових, ще нещодавно неіснуючих, елементів суспільства: «Слід звернути увагу на різну роль в керуванні двох великих категорій громадян: одна складається із землеробів та землевласників, інша – із комерсантів, промисловиків, будівельних підрядників, відкупників, спекулянтів тощо. Перша категорія майже завжди сприяє закріпленню стабільності агрегатів, а друга – розповсюдженню інстинкта комбінування, тому переважання тої чи іншої категорії призводить до зміни типу суспільства. Якщо домінує перша, вона здатна утримувати владу за допомогою власних якостей; у другому випадку формується керування плутократії, але оскільки сама по собі плутократія є слабкою, вона перетворюється у демагогічну або у військову плутократію» [8, с. 61]. Парето наголошував, що еліт у суспільстві може бути декілька і вони ведуть поміж собою боротьбу за владу. Його концепція про «зміну еліт» залишає вільним доступ до верхівки влади – навіть прості люди можуть увійти до неї, якщо досягнуть відповідного рівня компетентності. Проте і Моска і Парето негативно ставились до «людини натовпу», вважаючи, що такий індивід мислить ірраціонально і не маючи спеціалістичних знань тільки може нашкодити у управлінні державою.

У 1911 році Р. Міхельс, за політичними переконаннями соціаліст, висунув свою концепцію еліт – «залізний закон олігархії». Міхельс доводив, що незалежно від того, яка форма управління державою була початковою (самодержавність чи демократія), із часом вона все одно вироджується у олігархію – декілька обраних чи партійний апарат зосереджують владу в своїх руках. «Таким чином будь-яка партійна організація уявляється могутньою олігархією, що стоїть на демократичних ногах. Скрізь ті, хто обирає і обрані. Але скрізь існує і влада обраних провідників над масами, що обирають. Олігархічна структура будівлі прихована за демократичною підвалиною. Тут – належне, а там – суще. Ця субстанційна різниця ще повністю є прихованою від мас. Соціалісти, наприклад, твердо та щиро вірять, що нова політична еліта буде дотримуватись своїх обітниць краще, ніж її попередники. Ідея представництва народних інтересів, якої вперто та із щирою вірою дотримується все ще велика кількість демократів і особливо згуртовані робітничі маси у німецькомовних країнах, є зовсім помилковим світлом, маревом, примарливою ідеєю» [10, с. 221]. Олігархічна влада заснована на бюрократизації і

спеціалізації, які є рушійною силою для залізного закону. Вони призводять до розвитку групи професійних адміністраторів у ієрархічній організації, що, в свою чергу, призводить до раціоналізації та рутинізації повноважень влади і процесу прийняття рішень. Бюрократія за своїм принципом призводить до централізації влади лідерами. Разом з тим олігархічні лідери також отримують контроль над санкціями та заохоченнями. Вони сприяють тим, хто поділяє їх думки, що неминуче призводить до самовідтворюваної олігархії. Люди досягають лідерських позицій, тому що мають політичні навички і вміють пристосовуватися до інтересів пануючої еліти.

На протипагу політичним передумовам кризи поміж елітою й масами А.Тойнбі виділяє економічний чинник: «І друге, що може привабити, – це те, що комунізм обіцяє збавити народи від крайньої нерівності поміж безмежно багатою меншістю та найбіднішою більшістю населення азійських країн, чого свобідне підприємництво ніколи не обіцяло і обіцяти не збиралось» [11, с. 260]. Проте, С.Московічі заперечує як політичні, так і економічні чинники: «Згідно цієї концепції, зміна полягає не у пролетаризації людини чи в усупільненні економіки. Навпаки, ми маємо справу із масифікацією, тобто із змішуванням та стиранням соціальних груп. Пролетарії чи капіталісти, люди освічені чи невігласи, походження мало що значить: одні й ті ж причини призводять до тих самих наслідків. Із різних, цілком різноманітних елементів утворюється однорідне людське тіло: маса складається із людей-маси. Це вони дійові особи історії і герої нашого часу. Не варто шувати причини такого становища речей у концентрації засобів виробництва та у товарообміні, як до цього прямивала теорія класового суспільства; причина у засобах комунікації, масовій інформації, газетах, радіо, тощо і феномені впливу. Занурючись у кожную домівку, буваючи присутніми на кожному робочому місці, досягаючи місць відпочинку, керуючи думками та нівелюючи їх, ці засоби перетворюють людські розуми у масовий розум. Завдяки свого роду соціальній терапії у багатьох людей викликаються одні й ті самі думки, одні й ті самі образи, які, як радіохвилі, розповсюджуються скрізь. Так що у масі вони завжди опиняються напготові. Коли це насправді відбувається, то можна спостерігати хвидуюче незабутнє видовище, як безліч анонімних індивідів, котрі ніколи одне одного не бачили, не торкалися одне одного, огортаються однією й тією ж емоцією, реагують як один на музику або заклик, стихійно злиті у одну колективну істоту» [5, с. 29]. Він вбачає проблему нівелізації особистості у цілеспрямованому впливові на неї тої чи іншої інформації. Особистість розчиняється у масі, яка однаково мислить і живе згідно однаковим цінностям. Московічі писав свою працю ще до появи мобільних телефонів та всезагальної епохи інтернету. Тепер його висновки треба взяти у квадратний ступінь. Люди не знаходили задоволення своїм матеріальним та моральним амбіціям і зривалися із своїх загосподарованих місць; всевітня «епідемія урбанізації» створила маси, середньоінтелектуальні маси, які володіють актуальною всебічною інформацією і претендують на спосіб життя, до цього часу властивий лише еліті. Таке походження суспільній масі дає Ортега-

і-Гасет: «Натовп не виник із пустки. Населення було приблизно таким самим п'ятнадцять років тому. Із війною воно могло лише зменшитися. Тим не менше напрошується перший важливий висновок. Люди, що утворюють цей натовп, існували і до нього, але не були натовпом. Розсіяні по світу маленькими групами чи поодинці, вони жили, здавалося, розкидано та розрізано. Кожен був на місці, і іноді дійсно на своєму: у полі, в сільській глибинці, на хуторі, на міських околицях. Раптом вони згуртувалися, і ось ми всюди бачимо натовп. Всюди? Як би не так! Не всюди, а у першому рядові, на найкращих місцях, уподобаних людською культурою і відведених колись для вузького оточення – для меншості» [6, с. 44].

Іспанський філософ одноставно із Московічі проголошує, що можна належати до елітарних прошарків суспільства і бути насправді «сірю масою», і, навпаки – із низів завдяки особливим здібностям та наполегливості можна долучитися до еліти. «Суспільство завжди було рухомою єдністю меншості і маси. Меншість – це сукупність осіб, котрі виділені особливими якостями; маса – не виділена нічим» [ibidem, с. 45]. Як ми вже зазначали, маси, хоча й підпадають під унітарний інформаційний вплив, все ж складаються із окремих унікальних особистостей. «Далі, держава містить у собі неоднакові елементи; подібно до того як кожна людина складається із душі та тіла, а душа у свою чергу містить у собі розум та пристрасті...» [2, с. 450] – це Арістотель наводить аналогію держави і окремої особистості. І як до кожної особистості застосовуються при вихованні різні педагогічні міри (одному різочка, іншому лагідне слово тощо), так і до одного світоглядного типу особистостей більш підходить той чи інший устрій державного правління. Це Платон проводив подібну паралель і досліджував поряд із державним устроєм подібний до нього тип людини: «Значить, оскільки видів держав п'ять, то й у різних людей повинно бути п'ять різних устроїв душі...Людину, що відповідає правлінню кращих – аристократичному, ми вже розібрали і вірно визнали її доброю та справедливою...Тепер нам потрібно описати і гірших, інакше кажучи, людей, що ведуть суперництво поміж собою і тих, хто любить пошану – згідно лакедемонського устрою, потім людину олігархічну, демократичну та тиранічну, щоби, вказуючи на найнесправедливішу, протиставити її найсправедливішій і цим завершити наш розгляд питання, яке відношення чистої справедливості до чистої несправедливості із точки зору щастя або нещастя для її володаря» [9, с. 329]. Зміни у суспільстві розпочинаються із змін на рівні особистості. Звичайно, цей процес відбувається під впливом загальних людських досягнень, особливо на інтелектуальному рівні; впливають на це також нові винаходи, які змінюють устрій суцього. Світоглядна зміна бере свій початок від «піонерів» мислення, котрі своїми ідеями захоплюють усі інші оточуючі особистості і змінюють і їх світогляд. Коли певна ідея охоплює розуми багатьох і вони погоджуються із нею, як із samozрозумілим висновком – тоді й відбуваються кардинальні зміни на рівні суспільства, цивілізації, людства. «Суспільство завжди складається з маси і обраної меншості (еліти). Це поділ не на соціальні класи, а на психологічні типи

людей. Належність до маси – суто психологічна ознака. Людина маси – середня, пересічна людина без індивідуальності, яка не відчуває в собі ніякого особливого дару. Вона, як всі інші просто «пливе за течією», живе без певного життєвого проекту, задовольняється ідентичністю з іншими людьми, збігом власних бажань, ідей, способів буття з загально визначеними. Цьому типу людей у суспільстві протистоїть інший психологічний тип – «людина еліти», обрана меншість. Еліта – це напружене, активне життя, служіння найвищим нормам, постійний обов'язок, вдосконалення себе і оточуючого світу» [1, с. 780]. Як бачимо, інтелектуальна еліта є неформальною і має вплив на розуми пересічних особистостей набагато більший, аніж формальна бюрократична, чи партійна еліта.

«Звичайно, кажучи про «обрану меншість», переінакшують зміст цього виразу, лукаво забуваючи, що обрані не ті, хто пихато ставить себе вище, але ті, хто вимагає від себе більше навіть якщо вимога до себе в нього є сильною. І звісно, радикальніше ділити людство на два класи: на тих, хто вимагає від себе багато і сам на себе бере тягарі та зобов'язання, і на тих, хто не вимагає нічого і для кого жити – це пливати за течією, залишаючись таким, яким він є, і не намагаючись перерости себе. Це нагадує мені дві гілки ортодоксального будизму: більш важку та вимогливу Махаяну – «велику колісницю», або «великий шлях», – і більш буденну та сіру Хінаяну – «малу колісницю», «малий шлях». Головне і вирішальне – якій колісниці ми віримо наше життя. Таким чином, розподіл суспільства на маси та обрані меншості є типологічним і не співпадає із поділом на соціальні класи, ані з їх ієрархією... Але насправді всередині будь-якого класу є власні маси та меншості. Нам ще буде дана можливість переконатися, що плебейство та пригнічення маси навіть у колах, традиційно елітарних, – є характерною ознакою нашого часу... І навпаки, у робітничому середовищі, яке раніше вважалось еталоном маси, не рідко сьогодні зустріти душі найвищого загартування» [6, с. 46]. Ортега-і-Гасет, як бачимо, «складає» справжню буттєву еліту із окремих особистостей, лідерів, які здатні не тільки винаходити нову ідею, а й самовіддано служити їй і захоплювати нею маси. Московічі, застосовуючи зразок особистісних відносин, пише, що маси повинні підкорятися лідерів як діти батькові: «Бо ж демократичні ідеали, придумані меншістю і для меншості, якими б абсолютними добрими якостями не володіли, перешкоджають, окрім виняткових випадків, формуванню стабільного політичного режиму. Через необхідність відповідати сподіванням більшості, бриніти в унісон людської природи, ці ідеали розбиваються шцент. Погоня за ними породжує лише глибоке розчарування. А потрібен режим, заснований на віруваннях, що розділяють. Режим, що виходить із підпорядкування мас одній людині, як батько розраховує на послух своїх дітей. Коли такий режим буде встановлено, тоді й будуть вирішені проблеми великого міста. Зробимо короткий підсумок сказаного. Натовпи руйнують підвалини демократії, що були закладені ліберальною буржуазією і відновлені соціал-демократами. Вони прямували до керування за посередництвом еліти, обраної на ґрунті всезагального

виборчого права. Їх політика, яка визначається економічними та технічними реаліями, але відмовляється бачити реалії психологічні, прирікає їх на перманентну слабкість, оскільки ці останні змінюють усю справу. Вони, можна висловитись, помиляються відносно суспільства, нації та, у підсумку, епохи. Але саме така революційна та контрреволюційна епоха заповнює маси. А тому вона вимагає нової політики. Коли маси наявні, завдання політики їх організувати. Привести їх в рух можуть дві речі: пристрасть та вірування, відповідно, треба приймати до уваги і те, й інше» [5, с. 35-36]. Так, С. Московічі цікавило, насамперед, утворення «ідеального» політичного режиму, який би враховував та задовольняв інтереси мас. Але, цікаво, що акцент він зміщує із політики, економіки на особистісний, психологічний рівень. Оскільки, на нашу думку, саме на особистісному рівні треба шукати причини трансформації суспільних та політичних устроїв, які постають як наслідки багатьох окремих світоглядів, а їх, у свою чергу запалює інтелектуальна еліта. «Феномен олігархії, що виникає таким чином, пояснюється частково психологічно, тобто за посередництвом змін у душевному житті, котрі у ході розвитку відбуваються із особистостями, що захоплені цим феноменом...» [10, с. 221] – такий висновок свого часу зробив Р. Міхельс.

Висновки. Політичні устрої, присутні й зараз у різних цивілізаціях, класифікували й дослідили в Античності ще Платон і Арістотель. Людство із тієї пори у цій царині не стало більш винахідливим – за словами Платона згідно п'ятьом устроєм людської душі існує п'ять устроїв держави. Вони у сучасності лише дещо видозмінились і змінилось уявлення людей про них. Ми коротко прослідкували зміни в суспільному уявленні про ідеал політичного устрою. Тепер абсолютна монархія вважається свого роду тиранією та придушенням свободи особистості, а демократія, яка античними мислителями рахувалася невірною формою правління, стала ідеалом пересічного натовпу. У процесі керування державою, а ширше – суспільством, відіграє вирішальну роль еліта. Вона керує масами у правлінні державою і вона повинна бути рушієм прогресу серед вірених їй мас. Проте Ортега-і-Гасет і С.Московічі, продовжуючи дослідження трансформації поняття «еліта» такими теоретиками політології як Г.Моска, В.Парето та Р.Міхельс, відрізняють формальну еліту від неформальної, яка може виділитися із мас і так само бути лідером у суспільному житті. Ортега-і-Гасет наділяє еліту такими позитивними якостями як обов'язок перед масами, відповідальність та самозречення. Звичайно, формальна політична еліта не володіє таким якостями. Вони притаманні неформальній буттєвій еліті, котра здатна винаходити нові мисленеві ідеї, втілювати їх у життя та розширювати ними світогляд кожної особистості, що не має особливих інтелектуальних здібностей і через це належить до класифікації мас. У тому чи іншому регіоні, постає таким чином індивідуальний суспільний світогляд, який є проявом внутрішнього рівня сукупності особистостей, об'єднаних спільними буттєвими та культурними ознаками. Для кожного такого суспільства, з огляду саме на його загальний історично сформований світогляд, буде відповідною одна із модифікацій п'яти форм

правління. Це є наслідком, даністю, і тому не завжди громадяни будуть задоволені існуючою формою правління. «Велика кількість людей на Заході вважає, що тиранія – це нестерпне соціальне зло. Ціною страшних зусиль ми придушили тиранію, коли вона підняла голову серед нас у вигляді фашизму та націонал-соціалізму. Ми відчуваємо таку ж огиду до неї у її російській формі, чи названа вона буде царизмом чи комунізмом. Ми не хочемо спостерігати за розповсюдженням цієї російської форми тиранії; особливо ми стали задумуватися про безпеку, яка загрожує західним ідеалам свободи...» [11, с. 255]. А.Тойбі, як представник західної цивілізації, під свободою розуміє, насамперед, її зовнішній прояв – свобода поведінки. Для нього демократія є ідеалом політичного правління. Для Китаю, ж наприклад, де історично існує конфуціанство, даосизм – вірування, яким притаманний культ шанування предків і вроджена покірливість перед суспільною елітою, навряд чи така форма державного устрою була б властивою. Навіть великий полководець Чан Кайші не зміг остаточно

об'єднати усі провінції Китаю, а саме тоталітарна ідеологія комунізму, завдяки своїй соціальності та самозреченню еліти виконала це завдання. Особистісний, свobodно сформований рівень мусульманина передбачає беззалишкову відданість релігійним постановам, систематичному виконанню обрядових норм і тому для нього більш властивим є уряд релігійної аристократичної верхівки. Подібних прикладів відповідності державного устрою внутрішньому світоглядному рівневі громадян у сучасному житті ми можемо знайти багато. Свобода кожної особистості – її внутрішній мисленевий прояв, який впливає на створення світогляду та зовнішній, що виявляється у поведінці – є зумовлюючим чинником, котрий формує, зокрема, державний устрій об'єднаних одними загальними ідеями і, як правило, однією територією, індивідів. І якщо цей устрій на якомусь хронологічному етапі змінюється, то причини треба шукати у зміні мисленевої парадигми, насамперед, серед інтелектуальної неформальної самовідданої еліти даної сукупності особистостей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аверкіна Н. А. «Повстання мас» // Історія філософії: словник / [За ред. д-ра філос. наук, проф. В.І. Ярошовця]. – К.: Знання України, 2012. – С. 780 - 781.
2. Аристотель. Політика // Аристотель. Соч. в 4 т. – М.: Мысль, 1983. – Т. 4. – С. 375 – 644.
3. Лісовий В. Еліта / В. Лісовий // Філософський енциклопедичний словник. – К.: Абрис, 2002. – С. 193-195.
4. Макиавеллі Н. Государь / Н. Макиавеллі 1532 — «АСТ», 2017. — (Иллюстрированная военная история).
5. Москвичи С. Век толп. Исторический трактат по психологии масс. / Пер. с фр. – М.: «Центр психологии и психотерапии», 1998. – 480 с.
6. Ортега-и-Гассет Х. Восстание масс // Избранные труды: Пер. с исп./ Сост., предисл. и общ. ред. А.М. Руткевича. — М.: Издательство «Весь Мир», 1997.—С. 43 – 163.
7. Парето В. Свобода // Вильфредо Парето. Трансформация демократии / пер. с итал. М.Юсима. М.: Издательский дом «Территория будущего», 2011 (Серия «Университетская библиотека Александра Погорельского»).— С. 201 – 207.
8. Парето В. Трансформация демократии // Вильфредо Парето. Трансформация демократии / пер. с итал. М.Юсима. М.: Издательский дом «Территория будущего», 2011 (Серия «Университетская библиотека Александра Погорельского»).— С. 23 – 94.
9. Платон. Государство / Платон. Соч. в 4 т. – М.: Мысль, 1994. – Т. 3. – С. 79 – 420.
10. Роберт Михельс. К социологии партий в современной демократии / Михельс Р. // Личность. Культура. Общество. – 2002. – Т. IV. Вып. 3 – 4 (13-14). – С.214 – 229.
11. Тойнби А. Дж. Мир и Запад // Арнольд Дж. Тойнби. Цивилизация перед судом истории. Мир и Запад: [пер. с англ.] / Арнольд Дж. Тойнби. - М.: АСТ: Астрель; Владимир: ВКТ, 2011. – С. 247 – 317.
12. Gaetano Mosca. Historia doktryn politycznych. Warszawa, 1939. – 304 с.
13. Lacroix J. Le personalisme. – Lyon, 1981.

REFERENCES

1. Averkina NA "Uprising of the masses" // History of Philosophy: Dictionary / [Ed. Dr. Philos. Sciences, Prof. VI Yaroshovets]. - Kyiv: Knowledge of Ukraine, 2012. - P. 780 - 781.
2. Aristotle. Politics // Aristotle. Op. in 4 volumes - M.: Mysl, 1983. - Vol. 4. - P. 375 - 644.
3. Lisovyy V. Elita / V. Lisovyy //Philosophical encyclopedic dictionary. - K.: Abris, 2002. - P. 193-195.
4. Machiavelli N. Sovereign / N. Machiavelli 1532 - "AST", 2017. - (Illustrated military history).
5. Moskvichy S. Century of crowds. A historical treatise on the psychology of the masses. / Per. with fr. - M.: "Center for Psychology and Psychotherapy", 1998. - 480 p.
6. Ortega-i-Gasset X. Uprising of the masses // Selected works: Per. with isp./ Comp., presl. and common. ed. A.M. Rutkevich. - M.: Publishing House "The Whole World", 1997.—S. 43 - 163.
7. Pareto V. Freedom // Wilfredo Pareto. Transformation of democracy / trans. with Italian. M.Yusyma. M.: Publishing House "Territory of the Future", 2011 (Series "University Library of Alexander Pogorelsky"). — P. 201 - 207.
8. Pareto V. Transformation of democracy // Wilfredo Pareto. Transformation of democracy / trans. with Italian. M. Yusyma. M.: Publishing House "Territory of the Future", 2011 (Series "University Library of Alexander Pogorelsky"). — P. 23 - 94.
9. Plato. State / Plato. Op. in 4 volumes - M.: Mysl, 1994. - Vol. 3. - P. 79 - 420.
10. Robert Michels. On the sociology of parties in modern democracy / Michels R. // Personality. Culture. Society. - 2002. - T. IV. Issue. 3 - 4 (13-14). - P.214 - 229.
11. Toynbee A. J. Peace and the West // Arnold J. Toynbee. Civilization before the court of history. Peace and the West: [trans. with English] / Arnold J. Toynbee. - M.: AСТ: Astrel; Vladimir: VKT, 2011. - P. 247 - 317.

The place of the elite of society in the context of individual freedom

V. Lyamar

Abstract. The article is devoted to the study of the influence of the worldview of each individual - relating to a certain set of citizens - on the existence of a particular state system in the area. The generally accepted political classification of "elite-mass" is analyzed from the standpoint of informal distribution, where the intellectual elite consists of responsible selfless individuals who invent vital ideas, implement them and bring them to the masses under their control. If this or that idea is thus freely accepted by the general public, forms their general worldview, then this is the main factor in the fact that such a state system covers this community of citizens.

Keywords: elite, masses, worldview, individual freedom.